

Yeşil Teknik

Çenk Durmuşkahya
cdkahya@hotmail.com

Cila Yapan Bitkiler

Günümüzde marketlerde onlarca çeşit metal ve ahşap yüzeylerde kullanılan parlaticılar satılıyor. Hemen hemen hepsi kimyasal olan ve sentetik olarak fabrikalarda üretilen bu malzemeler sağlığımız için risk oluşturabiliyor. Endüstri devriminden önceyse, birçok bitkiden elde edilen sıvılar cila olarak kullanılıyordu.

Cila, bir maddeyi yada bir nesneyi parlatmak için kullanılan maddelere verilen isim. Metalden yapılan nesnelere zaman içerisinde oksitlenerek, ahşaptan yapılanlar da çevreden gelen diğer maddelerin yüzeylerine yapışması sonucunda renklerini ya da parlaklıklarını kaybediyorlar. Bu nedenle bu malzemeler çeşitli sıvılarla silinerek üzerine oksitlenmeye yol açan maddeler ya da üzerine yapışarak malzemenin rengini değiştiren partiküller ortamdan temizleniyor. Böylece sahip olduğumuz metal ve ahşaplar eski renklerine dönüyorlar. Binlerce yıldır atalarımız, sahip oldukları eşyaları parlatmak için bitkilerden yararlanıyorlardı. Günümüzdeyse gelişen kimya bilimi sayesinde birçok sentetik madde bu amaçla kullanılıyor. Sentetik maddeler çok kısa sürede ve çok az miktarlarda etkili olmaları ve bazen de ucuz olmaları nedeniyle hızla doğal cıvaların yerini alıyorlar. Ancak, bazı hassas ve alerjik vücutta sahip kişilerde ve doğru şekilde kullanılmadıkları zamanlarda sağlık açısından riskli olabiliyor. Bu nedenle yeşil teknikte üretebileceğimiz ve binlerce yıldan beri kullanılan doğal cıvalar, ticari olarak olmasa da evlerimizde kullanılmaya devam ediyorlar.

Doğal cıvalar, bitki ve hayvanların çeşitli organlarından elde edilebiliyor. Ancak hayvanlardan elde edilen sıvılar daha kıvamlı oldukları için malzemeler üzerinde katman oluşturabiliyorlar. Bu nedenle bunlar daha çok cila yerine vernik olarak isimlendiriliyorlar. Bu ayki yazımızda cila amaçlı kullanılan bitkileri tanıtacağız.

Cila olarak kullanılan bitkilerin başında soğan (*Allium cepa*) geliyor. Yemeklerimizde ve salatalarımızın vazgeçilmez tatlandırıcısı olan soğan zambakgiller ailesinden bir bitki. Dünya üzerinde en fazla Akdeniz ülkelerinde yetişen, sarımsak ve pırasanın yakından akrabası olan soğan, bitkinin toprak altında kalan etli sulu yapraklarıdır. Bu yaprakların ezilmesiyle elde edilen suyu, doğadan elde edilen en kuvvetli cıvaların başında geliyor. Bu özsu sürüldüğü zeminde özellikle tozların yapışmasını engelliyor. Soğan suyunun bir diğer özelliği de metal yüzeyleri parlatması. Özellikle bakırdaki etkili olan soğan suyu cam objelerin parlatılmasında da kullanılıyor.

Doğal cila olarak en sık kullanılan bitkilerden biri de limondur. Turunçgiller ailesinden olan limon (*Citrus lemon*) içerdiği sitrik asit nedeniyle birçok alanda kullanılıyor. Anavatanı Hindistan

olan limon, ılıman iklim kuşağında yetişiyor. Ülkemizde özellikle Akdeniz bölgesinde yetiştirilen limonun suyu uzun yıllardan beri parlaticı özelliği nedeniyle kullanılıyor. Bir zamanlar gözlerin bile parlatılması için kullanılan limonlar en çok bronz üzerinde etkili oluyor. Diğer metallerin de parlatılmasında da kullanılan limon suyu, cila özelliğinin yanında iyi bir leke sökücü olarak da biliniyor. Bu amaçla limon özellikle kumaşların üzerine dökülen mürekkep lekelerini çıkarmak için kullanılıyor.

Tatlılarda, kurabiyelerde sıkça kullandığımız ceviz de kuvvetli bir cila bitkisi. Bilimsel adı *Juglans regia* olan ceviz ılık ve nemli bölgelerde yetişiyor. Anavatanı ülkemiz olan cevizin tohumları besleyici maddeler bakımından çok zengin. Bu nedenle besin olarak kullanılsa da cevizin taze kabukları ve yaprakları da binlerce yıldır boyar madde olarak kullanılıyor. Yağlı bir tohum olan ceviz iyi bir ahşap cilası. Cevizin odunsu kısmı kırılarak etli kısmı ahşaba sürülüyor. Daha sonra bir bezle silinen bu yüzeyler ayna gibi parlıyor.

Yemeklerin ve fast foodların vazgeçilmez parçalarından biri olan patates de güzel bir cila bitkisi. Patılcangillerden olan ve bilimsel adı *Solanum tuberosum* olan patates, gevşek ve milli toprakları seviyor. Yeraltında olgunlaşan patates yumruları sonbahar aylarında toplanıyor. Olgun patateslerin sıkılmasıyla elde edilen patates özsu, ipeklili pamuklu ve yünlü kumaşların temizlenmesinde kullanılırken, patatesin haşlanması sırasında kullanılan su özellikle gümüşlerin ve mobilyaların cilalanmasında kullanılıyor.

Karadeniz Bölgemizin en önemli ürünlerinden biri olan fındık da kullanışlı bir cila bitkisi. Botanik biliminde *Coryllus avellana* olarak bilinen fındık küçük boylu bodur bir ağaç. Zengin besleyici değeri nedeniyle çerez olarak tüketilen fındık tohumları, yağ bakımından da oldukça zenginler. Bu bitkinin hem tohumlarının öğütülmesiyle elde edilen unu, hem de sıkılması sonucunda üretilen yağ cila olarak kullanılıyor. İyi bir ahşap cilası olan fındık diğer bitkilere göre daha pahalı olması nedeniyle daha az kullanılmasına karşın, kimyasal yapısı nedeniyle diğerlerine göre daha üstün bir cila olarak kabul ediliyor.

Ağaçlar içerisinde gövdesinin beyaz olması nedeniyle kolayca ayırt edilebilir huş ağacı da önemli

bir cila bitkisi. Çoğunlukla kavak ağacına benzeyen huş ağacı Orta Asya'da saflığı ve temizliği sembolize ettiği için kutsal olarak kabul ediliyor. Huş ağacının kabuğundan elde edilen yağı, mantar öldürücü ve böcek kovucu (repellent) olması yanında özellikle ayakkabı cilası olarak kullanılıyor.

Kırmızı, pembe kavuniçi ve beyaz çiçekleriyle bahçelerimizi süsleyen çin gülü de iyi bir cila bitkisi. Ebegümeçgiller ailesinden olan, bamyaya ve pamuğuna da yakın akrabası olan çin gülünün (*Hibiscus rosa-sinensis*) taç yapraklarından elde edilen öz suyu ayakkabı cilası olarak kullanılıyor.

Bir diğer cila bitkisi de dere ve kanal kenarlarında, ıslak çayırda yetişen kuzu kulağıdır. Bilimsel adı *Rumex acetosa* olan kuzu kulağı ya da diğer adıyla ekşiot yapraklarının ortasında yer alan kırmızı damarlarıyla kolayca tanımlanıyor. Renk ve şekil bakımından ispanağa benzeyen kuzu kulağı ispanağa göre daha dar oluyor. Taze olarak salatalarda kullanılan kuzu kulağı yaprakları ve gövdesi toplanarak bir kaba koyuluyor ve üzerine sıcak su

Rumex acetosa

dökülüyor. Bu şekilde 10 dakika bekledikten sonra elde edilen kuzu kulağı suyu, bambudan ve diğer ahşap malzemelerden yapılmış mobilyalarda ve gümüşlerin parlatılmasında kullanılıyor. Ayrıca bu su keten kumaşlarda meydana gelen lekeleri de çıkartıyor.

Köklerinden elde edilen boyar maddeler nedeniyle yüzyıllardır halıların boyanmasında kullanılan kök boya bitkisi de iyi bir cila bitkisi. Bilimsel adı *Rubia tinctoria* olan ve kökboyasıgiller ailesinden olan bu bitkinin çok sayıda yaprakları bir noktadan dairesel olarak çıkıyor. Bu nedenle doğal bir fırça şekline sahip kökboya bitkisi taze ya da kuru olarak metal yüzeylere sürülerek zeminin cilalanmasında kullanılıyor.

Cila olarak kullanılan son bitkimizde atkuyruğu. Çiçekli bitkilerin aksine ilk bir bitki olan, gölge ve nemli alanlarda suya bağımlı olarak yaşayan atkuyrukları (*Equisetum arvense*) sahip oldukları yüksek miktardaki silis minerali nedeniyle hem zımpara şeklinde kullanılırken hem de pirinç, sarı ve diğer metallerin parlatılmasında kullanılıyor.

Çevremizde sıkça gördüğümüz bu bitkileri sizlerde kullanarak evinizdeki mobilyaları, tencere - tavaları ve hatta mücevherlerinizi parlatabilir böylece hem ev ekonomisine katkıda bulunabilir hem de çevremizin kirlenmesini önleyebilirsiniz.

